

УДК 94(477):329.73]»1948/1949»:323.28
DOI 10.69550/3041-1467.5.319881

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університету імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100; доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи та оборонного планування, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів, Україна, індекс 79026 (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-4969-052X
ResearcherID: H-4431-2017
ScopusID: 57203399830

Андрій НЕЧЕПУРЕНКО

заступник начальника інституту з навчальної та наукової роботи інституту психологічної підтримки персоналу, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів, Україна, індекс 79026 (neandrejka08@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-9495-415X

Vasyl ILNYTSKYI

PhD hab. (History), Professor, Head of the Department of History of Ukraine and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100; Associate Professor of the Department of Mobilization, Organizational and Personnel Work, Human Resources and Defense Planning of the Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, 32 Heroyiv Maydana Street, Lviv, Ukraine, postal code 79026 (vilnickiy@gmail.com)

Andrii NECHEPURENKO

Deputy Head of the Institute for Educational and Scientific Work Institute of Psychological Support of Personal Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, 32 Heroyiv Maydana Street, Lviv, Ukraine, postal code 79026 (neandrejka08@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Ільницький, В., & Нечепуренко, А. (2024). Використання радянськими репресивними органами міношукачів у боротьбі проти українського визвольного руху (1948 – 1949): нові документальні джерела. *Axis Europae*, 5, 51–66. doi: 10.69550/3041-1467.5.319881

Bibliographic Description of the Article: Ilnytskyi, V., & Nechepurenko, A. (2024). Vykorystannia radianskymy represyvnymy orhanamy minoshukachiv u borotbi proty ukrainskoho vyzvolnoho rukhu (1948 – 1949): novi dokumentalni dzherela [The use of minesweepers by Soviet repressive authorities in the fight against the Ukrainian liberation movement (1948 – 1949): new documentary sources]. *Axis Europae*, 5, 51–66. doi: 10.69550/3041-1467.5.319881 [in Ukraine].

**ВИКОРИСТАННЯ РАДЯНСЬКИМИ РЕПРЕСИВНИМИ
ОРГАНАМИ МІНОШУКАЧІВ У БОРОТЬБІ
ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ (1948 – 1949):
НОВІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА**

***Анотація.** Мета статті – опублікувати і проаналізувати чотири невідомі документи із архіву внутрішніх військ про практичні аспекти використання міношукачів у боротьбі проти українських націоналістів. **Методологія дослідження** – принципи науковості, об'єктивності, історизму, методи зовнішньої та внутрішньої критики джерел. **Наукова новизна** полягає у тому, що до наукового обігу вперше вводяться чотири досі невідомі документи про особливості використання у 1949 р. радянськими репресивними органами мінування у боротьбі проти українського визвольного руху і здійснюється їхній аналіз. **Висновки.** На початкових етапах боротьби основним завданням, яке ставив репресивний апарат, було фізичне знищення членів ОУН та УПА, використовуючи найрізноманітніші форми та методи. Для цього радянські репресивні органи застосовували різноманітні, в окремих випадках навіть «витончені» форми. Зокрема, масово практикувалися спеціальні засоби, які постійно вдосконалювалися. З-поміж них можна виділити мінування. Саме недостатня кількість інформації про використання цього засобу мотивувало нас ввести до наукового обігу нововиявлені джерела. У першому і другому подаються звіти із експериментального використання міношукачів, третьому та четвертому – розглядаються можливості двох із наявних типів міношукачів. Таким чином, публіковані чотири документи є новими важливими джерелами до питання вивчення використання різноманітних форм і методів боротьби радянської репресивної системи проти українського визвольного руху загалом і застосування міношукачів зокрема на теренах Західної України. Документи зберігаються в Архіві Внутрішніх військ МВС. Т. 361. Арк. 60–64). Документи містять підписи та дати, тому проблем із авторством та датуванням (січнем 1949 р.) не виникало. У виданні максимально збережено лексику, авторські та редакторські особливості джерел. Без змін подано власні та географічні назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце його зберігання (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).*

***Ключові слова:** ОУН і УПА, мінування, радянські репресивні органи, Західна Україна.*

**THE USE OF MINESWEEPERS BY SOVIET REPRESSIVE
BODIES IN THE FIGHT AGAINST THE UKRAINIAN
LIBERATION MOVEMENT (1948 – 1949):
NEW DOCUMENTARY SOURCES**

***Abstract.** The purpose of the article is to publish and analyze four unknown documents from the archive of the internal troops on the practical aspects of the use of minesweepers in the fight against Ukrainian nationalists. **The research methodology** is the principles of scientificity, objectivity, historicism, methods of external and internal criticism of sources. **The scientific novelty** lies in the fact that four previously unknown documents on the features of the use of mines in 1949 by Soviet repressive bodies in the fight against the Ukrainian liberation movement are introduced into scientific circulation for the first time*

and their analysis is carried out. **Conclusions.** At the initial stages of the struggle, the main task set by the repressive apparatus was the physical destruction of members of the OUN and UPA, using a variety of forms and methods. For this, the Soviet repressive bodies used various, in some cases even «sophisticated» forms. In particular, special means were widely practiced, which were constantly being improved. Among them, mining can be distinguished. It was the insufficient amount of information about the use of this means that motivated us to introduce newly discovered sources into scientific circulation. The first and second reports on the experimental use of minesweepers are presented, the third and fourth consider the capabilities of two of the existing types of minesweepers. Thus, the four published documents are new important sources for the study of the use of various forms and methods of the Soviet repressive system's struggle against the Ukrainian liberation movement in general and the use of minesweepers in particular in the territories of Western Ukraine. The documents are stored in the Archive of the Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs. Vol. 361. Ark. 60–64). The documents contain signatures and dates, so there were no problems with authorship and dating (January 1949). The publication maximally preserves the vocabulary, authorial and editorial features of the sources. Proper and geographical names are given without changes. Only the most obvious grammatical errors were subject to correction. Each document is accompanied by a legend indicating its storage location (archive name, fund number, description, file, sheets).

Key words: OUN and UPA, mining, Soviet repressive bodies, Western Ukraine.

Постановка проблеми. Відкриття доступу до архівних установ уможливило проведення ґрунтовних, узагальнювальних досліджень питань, які донедавна залишалися невивченими. Передовсім йдеться про діяльність українського визвольного руху. Саме навколо нього тривають активні дискусії, оскільки проводилася активна, цілеспрямована дискредитаційна політика радянською репресивною системою. При цьому, попри наявність значної кількості публікацій, все ж малодослідженою залишається тема використання у боротьбі проти українських націоналістів радянською адміністрацією різноманітних форм та методів, зокрема, одного із найбільш часто застосовуваних – мінування. Доповнити наявну інформацію має наша археографічна публікація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання радянськими репресивними органами різноманітних форм і методів у боротьбі проти українського визвольного руху знаходило відображення у працях як професійних істориків, так і краєзнавців. Уперше ці питання описувалися в узагальнювальних роботах Івана Біласа (Білас, 1994а; Білас, 1994б), Василя Ільницького (Ільницький, 2009; Ільницький, 2016), Юрія Киричука (Киричук, 2000; Киричук, 2003), Анатолія Кентія (Кентій, 1999а; Кентій, 1999б), Івана Патриляка (Патриляк, 2012), Анатолія Русначенка (Русначенко, 2002), Дмитра Веденеєва та Генадія Биструхіна (Веденеєв, Биструхін, 2007). Окремі студії проблемі використання спеціальних засобів радянськими силовими органами проти ОУН і УПА присвятили О. Ішук та Н. Ніколаєва (Іщука та Н. Ніколаєвої, 2008), В. Ільницький (Ільницький, 2014; Ільницький, 2021). Особливості формування радянських силових органів розкрили Василь Ільницький та Наталія Кантор (Ільницький, 2015; Ilnytskyi, Kantor, 2018; Ilnytskyi, Kantor, 2019; Ільницький, 2017; Ільницький, Михась, 2020). Натомість створення винищувальних батальйонів та залучення їх до боротьби із українськими націоналістами у Дрогобицькій області проаналізували Василь Ільницький та Микола Галів (Ільницький, Галів, 2009; Ільницький, 2011).

Відзначимо, що й значна кількість документів про ці питання була опублікована у збірниках упорядкованих Федором Зубаничем (Чорна книга України, 1998), Володимиром Сергійчуком (Сергійчук, 1998; Сергійчук, 2005), Ярославом Лялькою, Петром Максимчуком, Іваном Патером (Літопис нескореної України, 1993), Ярославом Лялькою, Романом Коритком, Мироном Онишкевичом (Літопис нескореної України, 1993; Літопис нескореної України, 1997) та ін. Попри наявність цілої низки праць у цій тематичній ніші залишається малодослідженим питання використання у боротьбі радянської репресивної системи проти українського визвольного руху вибухових речовин.

Мега статті – опублікувати і проаналізувати чотири невідомі документи із архіву внутрішніх військ про практичні аспекти використання міношукачів у боротьбі проти українських націоналістів.

Вклад основного матеріалу. Оразу із початком другої радянської окупації західноукраїнських земель розпочалося активна боротьба проти українського визвольного руху. При цьому наголосимо, що форми і методи боротьби у протистоянні радянської влади з українським визвольним рухом диктувалися правом сильного. Водночас прагнули знищити українських націоналістів фізично, радянська тоталітарна система усвідомлювала критичну необхідність ідеологічної перемоги (розгорнувши активний дискредитаційний фронт). Проте, як показав час, перемоги в ідеологічній площині радянській системі отримати так і не вдалося. Натомість тривала багаторічна збройна боротьба із використанням різноманітних спецзасобів. Зокрема, саме радянські спецслужби започаткували активне застосування вибухових речовин у боротьбі проти опонентів. Зрозумівши, що достатньо результативним засобом у боротьбі з українськими націоналістами було мінування їхніх запасних бункерів, криївок-складів, «мертвих пунктів зв'язку», складів, тіл загиблих повстанців тощо. (Антонюк, 2009, с. 241). Таким засобом силовики послуговувалися досить масштабно. Практично працювало воно у такий спосіб: чекістсько-військова група, виявивши криївку керівника, якого тривалий час не вдавалося захопити чи ліквідувати, і розуміючи, що засідка є малоефективним заходом (часто військовики, які перебували у ній, самі себе демаскували) з огляду на втрати людських та матеріальних ресурсів, мінувала вхід у криївку або ж окремі предмети у середині неї. Поряд із мінуванням криївок чекісти практикували вкладання мін-сюрпризів у різноманітні предмети (листи, посилки, предмети побуту, напр. радіоприймачі тощо), які виготовляв 4-й відділ Управління 2-Н МДБ та передавав їх у підпілля (Антонюк, 2009, с. 241).

Постійно практикуючи мінування тіл загиблих учасників українського визвольного руху, могил, криївок тощо, радянські спеціальні органи на державному рівні проводили диверсійно-терористичну політику супроти українських націоналістів, використовуючи при цьому усі доступні засоби (навіть заборонені міжнародними конвенціями).

Зрозуміло, що українські націоналісти як сторона, позбавлена переваг, які мала радянська система, також використовували усі доступні засоби у боротьбі за відновлення Української держави. Саме тому вони активно запозичували тактичні прийоми використання вибухівки у радянських репресивних органів (мінування залізничних колій, адміністративних будівель, застосовували для звільнення заарештованих тощо). Підпільники розпочали застосовувати запозичену у більшовиків тактику мінування відразу після повернення радянської адміністрації. Націоналісти пускали під укіс цілі ешелони, руйнували мости, залізничні колії, ставлячи собі за мету якщо не зірвати, то хоча б сповільнити урядові кампанії із виселення родин націоналістів, вивезення

корисних копалин, лісу, потягів, які транспортували бойові припаси військовим підрозділам тощо. Так дії націоналістів серйозно гальмували радянізацію західноукраїнського суспільства із усіма відповідними складовими. Відзначимо, що мінерська справа не була простою, а вимагала відповідних знань та навиків, які здобути у підпіллі на короткотермінових курсах було досить складно. Правда, окремі працівники підпілля, засвоїли мінерську справу, очевидно, ще під час навчання і служби у військових підрозділах та арміях іноземних держав.

Радянські спецоргани намагалися попереджувати нещасні випадки від застосування підпільниками вибухових речовин. Саме тому усі міськрайвідділи та гарнізони військ МДБ мали з посиленою увагою ставитися до вилучених предметів, які залишали підпільники (зброя, листівки, вінки тощо), а у випадку виявлення одразу ж доповідати про них. Акцентувалася увага на дотриманні заходів безпеки при підході до місць збройних акцій, підпільних криївок, підходи до яких часто мінували націоналісти. Навіть і попри це силовики констатували низку випадків, коли чекістсько-військові групи, які прибували на місця збройних акцій для подальшого розшуку і ліквідації підпільників, через необережність наштовхувалися на закладені міни і несли значні втрати в особовому складі. В окремих випадках націоналісти, прагнучи убезпечити себе, навколо місць постоїв розставляли міни, на які наражалися радянські військовослужбовці. До речі, власні чисельні втрати спецоргани ретельно приховували не лише в результаті вибухів, але й від будь-яких інших акцій підпілля (ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 34 (1953). Спр. 2. Арк. 115).

Таким чином, враховуючи актуальність використання різноманітних форм і методів у боротьбі радянських репресивних органів проти українського визвольного руху у нашій роботі публікуємо чотири документи, які яскраво характеризують проблеми використання міношукачів у пошуковій роботі криївок націоналістів.

Перший документ за підписом командира 62 стрілецької дивізії внутрішніх військ (дислокувалася і діяла на території Львівської і Дрогобицької областей) Бровкіна та дивізійного інженера Петрова датований 17 січня 1949 р. і адресується начальнику внутрішніх військ МДБ Українського округу генерал-майору Фадєєву. У ньому доповідається про результати проведення експериментів із міношукачами («ВИМ-203 м» і «ДИМ-186») на реальних криївках підпільників (використано на трьох криївках), конструкції яких були дерев'яні, із дерев'яними перекриттями, вентиляційними трубами, земляними насипами (50 – 60 см) та вкладеними у середину приміщення зброєю, металевим посудом, іншими металевими предметами. Як стверджували силовики, результати проведених експериментів з'ясувалося, що використання міношукача «ВИМ-203 м» позитивних результатів не дало, натомість міношукач «ДИМ-186» показав наявність цвяхів у конструкціях на глибині до 15 см під землею, однак зброї та металевих виробів не помітив. Проведеними приватними дослідженнями було встановлено, що метал виявляється на глибині до 40 см під землею. У висновку зазначалося, що міношукач придатний до виявлення забитих цвяхів у люках криївок. Також зазначалося, що на момент підготовки звіту на озброєнні у дивізії не було жодного міношукача, навіть застарілих типів. Ще однією складністю називають відсутність спеціально підготовлених осіб. Тому у підсумку пишуть, що доцільно використовувати їх при наявності орієнтовних даних розміщення криївки. Суцільні перевірки місцевостей вимагали як наявності значної кількості міношукачів, так і обслуговуючого персоналу.

Другий документ підготовлений 31 січня 1949 р. командиром 65 стрілецької дивізії (дислокувалася і діяла на території Тернопільської області), полковником Дуловим

та тимчасово виконувачем обов'язків начальника штабу дивізії майором Ільїнічевим адресувався начальнику внутрішніх військ МДБ Українського округу генерал-майору Фадєєву. У ньому силовики стверджували, що у частинах дивізії було та використувалося військовими групами шість міношукачів. Однак позитивних результатів це не давало, оскільки під час роботи із міношукачами у населених пунктах військовій групі витрачали на перевірку будівель багато часу, адже у них було багато металевих предметів, на які активно реагували міношукачі. Натомість застосування міношукачів у полях, городах та інших місцях, де на поверхні землі металевих предметів не було, результатів не давало, через те, що міношукачі реагували на глибину ґрунту до 25 см., а криївки підпільники облаштовували на глибині 1,5–2 метри.

Третій документ підготували 31 січня 1949 р. командир 82 стрілецької дивізії (дислокувалася і діяла на території Станіславської (тепер – Івано-Франківської) області) внутрішніх військ МДБ полковник Клоков та начальник штабу дивізії полковник Зарубин начальнику внутрішніх військ МДБ Українського округу генерал-майору Фадєєву. У ньому автори відзначали недоліки використання наявних міношукачів (незначна глибина сканування, наявність на території значної кількості металевих перешкод і т. д.). Натомість пропонувалося проєкспериментувати із використанням апарату «Пьезостетоскоп-ПСШ 633», який давав змогу вловлювати звуки (пересування, легкі стукі, розмови тощо) під шаром землі на глибині 1,5 метра.

Четвертий документ – довідка про можливість застосування міношукачів із пошуку криївок підготовлений начальником інженерної служби підполковником Колосовим 24 грудня 1948 р. Його автор зазначав, що за табелем інженерного озброєння кожному полку і саперному взводу дивізії належить по 3 міношукачі. На момент підготовки цього документа у частинах були міношукачі типу «ВИМ-203», отримані ще у роки війни та частково переведені у навчальні. Зазначає, що на практиці міношукачі виявляли міни у землі на глибині до 80 см. Застосування цих пристроїв для пошуку криївок підпільників уможлиблювалося за наявності у них металевих предметів, розташованих у землі на глибині не більше 50–80 см. Кущові зарослі, висока трава, заболочені ділянки і т. д. знижували чутливість міношукачів. Саме тому наявні у частинах міношукачі «ВИМ-203» вважалися непридатними, а необхідні були новіші зразки із більшою чутливістю.

Висновки. На початкових етапах боротьби основним завданням, яке ставив репресивний апарат, було фізичне знищення членів ОУН та УПА, з використанням найрізноманітніших форм та методів. Для цього радянські репресивні органи застосовували різні, в окремих випадках навіть «витончені» форми. Зокрема, масово практикувалися спеціальні засоби, які постійно вдосконалювалися. З-поміж них можна виділити мінування. Саме недостатня кількість інформації про використання цього засобу мотивувало нас ввести до наукового обігу нововиявлені джерела. У першому і другому подаються звіти із експериментального використання міношукачів, третьому та четвертому – розглядаються можливості двох із наявних типів міношукачів. Таким чином, опубліковані чотири документи є новими важливими джерелами до питання вивчення використання різноманітних форм і методів боротьби радянської репресивної системи проти українського визвольного руху загалом і використання міношукачів зокрема на теренах Західної України. Документи зберігаються в Архіві Внутрішніх військ МВС (Т. 361. Арк. 60–64). Документи містять підписи та дати, тому проблем із авторством та датуванням (січень 1949 р.) не виникало. У виданні максимально збережено лексику, авторські та редакторські особливості джерел. Без змін подано власні та географічні

назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце його зберігання (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).

Документ 1

МГБ-СССР
62-я
стрелковая дивизия
Внутренних войск
По части Инженерной
17 января 1949 г.
№ 1/00366
гор. Львов
В/ч № 3232

№ 1/3029 от 25.12.1948 года.

Сов. Секретно.
экз. № 1

НАЧАЛЬНИКУ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК МГБ УО

Генерал-майору тов. ФАДЕЕВУ

гор. Киев

В соответствии с Вашими указаниями комиссией в составе дивизионного инженера – майора ПЕТРОВА, полкового инженера 10 сп. ст. лейтенанта ЛИТОВЧЕНКО и полкового инженера 91 сп. майора МЕЛИКЧАНОВА были проведены практические испытания миноискателей по применению их для обнаружения бандитских убежищ.

На основании результатов работы этой комиссии доношу:

Объекты

Эксперименты проводились на реальных убежищах, построенных бандитами. Всего для эксперимента было использовано три убежища. Конструкции убежищ деревянные, с деревянными перекрытиями и входными люками и вентиляционными трубами сбитыми на гвоздях. Земляная засыпка над перекрытием убежищ составляла 50–60 см. и над входными люками 10–15 см.

При проведении экспериментов убежища помещались оружие, металлическая посуда и пр. металлические предметы.

Средства

Для эксперимента были использованы миноискатели как старых конструкций, предназначенные для поиска металлических мин /ВИМ-203 м/, так и миноискатель деревянных мин с металлическими взрывателями /ДИМ-186/, который на 65 часов работы требует для питания генератора две анодных батареи БАС-60 и 8 элементов 3-С.

Результаты

Проведенные эксперименты показали, что миноискатели металлических мин никаких положительных результатов не дали.

Миноискатель же ДИМ-186 хорошо реагировал на наличие гвоздей в устройстве входных люков и вентиляционных каналов при нахождении их на глубине до 15 см. под землей. На металлические же изделия и оружие находящиеся в самом убежище миноискатель ДИМ-186 не реагирует.

При проведении частных опытов выявлено, что металлические трубы, оружие и пр. крупные металлические массы обнаруживаются миноискателем ДИМ-186 при нахождении на глубине до 40 см. под землей.

Выводы:

Учитывая, что в подавляющем большинстве бандитские убежища в своих конструкциях на глубине до 40 см, кроме гвоздей никаких металлических деталей не имеют, находящиеся в них оружие и др. металлические предметы располагаются на глубине не менее 100 см, и лишь только входные люки выходят на поверхность земли, для поиска убежищ может быть применен миноискатель ДИМ-186 реагирующий на гвозди, которыми сколачиваются входные люки и прикрывающие их крышками.

В случае наличия других металлических конструкций убежищ, выходящих поверхности земли безусловно возможно использование и других типов миноискателей, но многолетний опыт изучения конструкций убежищ показывает, что такие случаи крайне редки.

За последнее время дважды были обнаружены убежища, входные люки которых прикрывались металлическими тазами с землей. Такие убежища миноискателями легко обнаруживаются.

Перспективы практического использования миноискателей

В настоящее время дивизия практически использовать миноискатели для поиска убежищ не имеет возможности, так как в частях дивизии миноискатели не положены и дивизия в целом не имеет на вооружении ни одного миноискателя, даже старых типов.

Для применения миноискателей ДИМ-186 необходимы специально подготовленные люди, которые находясь в наряде, кроме работы с миноискателем, ничего делать не смогут, т. к. вес миноискателя составляет 12 кг. и работа с ним требует большого напряжения.

Кроме того, применение их целесообразно только при наличии каких то, хотя бы предположительных, данных о районе возможного нахождения убежища.

Проведение же сплошной проверки местности миноискателями возможно при наличии значительного количества миноискателей и обслуживающих их людей.

КОМАНДИР 62 СД ВВ МГБ-

ДИВИЗИОННЫЙ ИНЖЕНЕР

- майор

/БРОВКИН/

/ПЕТРОВ/

Архівна копія 1994 р. з: Архив Внутренних войск МВД СССР. Ф. 488. Оп. 1с. Д. 361. Л. 60–61 (Архів Внутрішніх військ МВС. Т. 361. Арк. 60–61. Передбачається удоступнення матеріалів на сайті Електронного архіву українського визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/>).

Документ 2

МГБ-СССР
65
Стрелковая дивизия
Внутренних войск
По части операт.
31 января 1949 г.
№ 1/0063
гор. Збараж
В/ч № 3294

Вх. № 14398 на № 1/3029 от
25 декабря 1948 года.

СОВ. СЕКРЕТНО.

экз. № 1

НАЧАЛЬНИКУ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК МГБ
УКРАИНСКОГО ОКРУГА

генерал – майору тов. ФАДЕЕВУ.

Город Киев.

Имеющиеся в частях дивизии 6 миноискателей находятся в пользовании войсковых групп, действующих по поиску и ликвидации бандгрупп. Применение миноискателей для поиска убежищ бандитов до настоящего времени положительных результатов бандитов не дало.

Во время работы с миноискателем в населенных пунктах войсковые группы много времени затрачивают на проверку построек, в которых имеется значительное количество металлических предметов, на которые миноискатели реагируют.

Применение миноискателей для обнаружения убежищ в поле, огородах и других местах, где нет на поверхности земле металлических предметов было безрезультатным потому, что миноискатели реагируют в глубину почвы до 25 см., а убежища бандиты оборудуют на глубине 1,5–2 метра.

В связи с этим необходимо иметь миноискатели, которые реагируют на металлические предметы находящиеся в почве на указанной глубине.

Практическая проверка миноискателей по поиску убежищ бандитов продолжается.

КОМАНДИР ДИВИЗИИ

Полковник

/ ДУЛОВ/

ВРИО НАЧАЛЬНИКА ШТАВА ДИВИЗИИ

М А Й О Р

/ ИЛЬНИЧЕВ/

Архівна копія 1994 р. з: Архів Внутренних войск МВД СССР. Ф. 488. Оп. 1с. Д. 361. Л. 62 (Архів Внутрішніх військ МВС. Т. 361. Арк. 62. Передбачається удоступнення матеріалів на сайті Електронного архіву українського визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/>).

Документ 3

МГБ-СССР

На нр. 1/3029 от 25.12.48 года.

82

СТРЕЛКОВАЯ ДИВИЗИЯ

Внутренних войск

По части Оперативной

31 января 1949 г.

№ 1/00526

гор. Станислав

В/ч № 3138

СОВ. СЕКРЕТНО.

экз. № 1

НАЧАЛЬНИКУ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК
МГБ УКРАИНСКОГО ОКРУГА

генерал – майору тов. ФАДЕЕВУ.

Применение миноискателей для поиска бандитских убежищ невозможно, так как тактико-технические данные миноискателей всех марок не дадут желаемых результатов ввиду того, что миноискатель обнаруживает металлы только на глубине 20–25 см. в бандитских же убежищах металлические части как правило находятся от 80 см. до 2 м. от поверхности земли.

Кроме того, на поверхности земли имеется масса металлических частей, осколков снарядов и других вещей, что будет отвлекать, замедлять работу и вводить в заблуждение служебные наряды.

В свою очередь, предлагаю для определения наличия убежищ по предположительным данным применить аппарат «ПЬЕЗОСТЕТОСКОП-ПСШ 633» или другой марки.

Принцип действия указанного аппарата основан на улавливании звуков, шумов под слоем земли с применением металлического щупа ВЛАДИМИРОВА на значительной глубине – часовой механизм в работе прослушивается на 1,5 метра.

При испытании аппарата над убежищем толщиной перекрытия 1,5 метра были ясно слышны передвижения, легкие стуки ногой и разговорная речь.

Аппарат «ПЬЕЗОСТЕТОСКОП-ПСШ 633» на вооружении дивизии нет, для испытания аппарат был временно взят в штабе 38 армии гор. Станислав. Во время пребывания в дивизии зам. начальника ВВ МГБ СССР генерал-лейтенанта тов. СЛАДКЕВИЧ, мною об указанном аппарате было доложено. Генерал-лейтенант тов. СЛАДКЕВИЧ о результатах приказал доложить ему.

КОМАНДИР 82 СТРЕЛКОВОЙ ДИВИЗИИ ВВ МГБ
ПОЛКОВНИК

/КЛОКОВ/

НАЧАЛЬНИК ШТАБУ ДИВИЗИИ
ПОЛКОВНИК

/ЗАРУБИН/

Архівна копія 1994 р. з: Архів Внутренних войск МВД СССР. Ф. 488. Оп. 1с. Д. 361. Л. 63 (Архів Внутрішніх військ МВС. Т. 361. Арк. 63. Передбачається удоступнення матеріалів на сайті Електронного архіву українського визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/>).

Документ 4

СПРАВКА

О возможности применения миноискателей при разведке на обнаружение бан-
дитских убежищ.

По таблицю инженерного вооружения каждому полку и саперному взводу диви-
зии положено по 3 миноискателя.

В настоящее время в частях имеются миноискатели типа ВИМ-203, полученные
в период Отечественной войны и частично переведены в учебные.

Миноискатели при поднесении искательной рамки к металлическому предме-
ту изменяют тон в телефоне, чем указывают наличие металлического предмета на
расстоянии:

- противотанковые металлические мины – 40–45 см.
- взрыватель МУВ – 5–6 см.

Практически миноискателями обнаруживались металлические мины в земле на
глубине до 80 см.

Применение миноискателей по отысканию бандитских убежищ возможно при
условии наличия металлических предметов в них (металлической трубы отдушин, метал-
лические ручки, окрыляющихся входных люков и др.), расположенных в земле на глуби-
не не более 0,5–0,8 м.

Условия местности (заросли кустарника, высокая трава, заболоченные участки
и др.) снижают чувствительность миноискателей.

Миноискатели ВИМ-203, имеющиеся в частях, для этой цели непригодны,
как устаревшие. Необходимы миноискатели новейших образцов, с повышенной
чувствительностью.

НАЧАЛЬНИК ИНЖЕНЕРНОЙ СЛУЖБЫ
ПОДПОЛКОВНИК

(КОЛОСОВ)

24.12.1948 г.

Архівна копія 1994 р. з: Архів Внутренних войск МВД СССР. Ф. 488. Оп. 1с. Д. 361. Л. 64 (Архів Внутрішніх військ МВС. Т. 361. Арк. 64. Передбачається удоступнення матеріалів на сайті Електронного архіву українського визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/>).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Антонюк, Я. М. (2009). Застосування спецпрепаратів і оперативної техніки НКВС-НКДБ-МВС-МДБ в антипольських операціях на Волині (1944 – 1954 рр.). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*, 13, 241–249. Архів Внутрішніх військ НКВС (АВВ НКВС).

Білас, І. (1994а). *Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз*. У двох книгах. Книга друга. Документи та матеріали. Київ : Либідь; Військо України.

Білас, І. (1994б). *Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз*. У двох книгах. Книга перша. Київ: Либідь; Військо України, 1994. 432 с.

Веденєєв, Д., Биструхін, Г. (2007). *Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945 – 1980-ті роки*. Київ: К.І.С. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ).

Ільницький, В. (2017). Боротьба радянської адміністрації проти українського визвольного руху у Карпатському краї ОУН засобами колективізації (1945 – 1952). *Східноєвропейський історичний вісник [East European Historical Bulletin]*, 5, 191–198. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.5.116973>

Ільницький, В., Михаць, Р. (2020). Боротьба радянської репресивно-каральної системи проти українського визвольного руху: нове документальне свідчення. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти*. Конін – Ужгород – Київ – Херсон: Посвіт. С. 32–40.

Ільницький, В. (2014). Використання радянськими карально-репресивними органами спецзасобів у боротьбі проти визвольного руху у Карпатському краї ОУН (1945 – 1954). *Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 34, 76–86.

Ільницький, В. (2021). Використання радянськими силовими органами спеціальних засобів і компрометаційних заходів у боротьбі з українським визвольним рухом (1944 – 1950-і рр.). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 42 (1), 24–38.

Ільницький, В. (2009). Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.). Дрогобич: Вимір.

Ільницький, В. (2016). *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945 – 1954)*. Дрогобич: Посвіт.

Ільницький, В. (2015). Радянські карально-репресивні органи: особливості формування в Карпатському краї. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 13, 21–45.

Ільницький В. (2011). Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944 – 1954 рр.). *З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ*, 2 (37), 47–82.

Ільницький, В., Галів, М. (2009). Створення та діяльність винищувальних батальйонів в Дрогобицькій області (1944–1948 рр.). *Український визвольний рух*, 13, 195–230.

Ішук, О., Ніколаєва, Н. (2008). Застосування радянськими спецслужбами допоміжних засобів у боротьбі з підпіллям ОУН та УПА. *Український визвольний рух*, 12, 134–163.

Кентій, А. (1999а). *Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946 – 1956 рр.)*. Київ: Інститут історії України НАН України.

Кентій, А. (1999b). *Українська повстанська армія в 1944 – 1945 рр.* Київ: Інститут історії України НАН України.

Киричук, Ю. (2000). *Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття*. Львів: ЛДУ імені Івана Франка.

Киричук, Ю. (2003). *Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика*. Львів: Добра справа.

Літопис нескореної України. (1993). *Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади / підготували Ярослав Лялька, Петро Максимчук, Іван Патер та ін.; авт. передмови Ярослав Лялька, Роман Бачинський*. Львів: Просвіта. Кн. 1.

Літопис нескореної України. (1997). *Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади / підготували Ярослав Лялька, Роман Коритко, Мирон Онишкевич та ін. ; авт. передмови Ярослав Лялька*. Львів: Галицька видавнича спілка. Кн. 2.

Патриляк, І. К. (2012). *«Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939 – 1960 рр.)*. Львів: Часопись.

Русначенко, А. (2002). *Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках*. Київ: Університетське видавництво «Пульсари».

Сергійчук, В. (1998). *Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали*. Київ: Дніпро.

Сергійчук, В. (2005). *Український здви́г: Прикарпаття. 1939 – 1955 рр.* Київ: Українська Видавнича Спілка.

Чорна книга України. (1998). *Чорна книга України. Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе / упоряд. Федора Зубанича; передм. Володимира Яворівського*. Київ: Видавничий центр «Просвіта».

Pnytskyi, V., & Kantor, N. (2018). Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945 – 1954). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 7, 173–180.

Pnytskyi, V., & Kantor, N. (2019). Establishment of the soviet administration in the Carpathian region through the use of the open forms of punishment (1944 – 1954). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 10, 181–192.

REFERENCES

Antoniuk, Ya. M. (2009). Zastosuvannia spets preparativ i operatyvnoi tekhniky NKVS-NKDB-MVS-MDB v antypolskykh operatsiakh na Volyni (1944 – 1954 rr.) [The use of special drugs and operative equipment of the NKVD-NKDBMVD-MDB in anti-Polish operations in Volyn (1944 – 1954)]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky*, 13, 241–249. [in Ukrainian].

Arkhiv Vnutrishnikh viisk NKVS [Archive of the Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of the USSR]. (dali – Arkhiv Vnutrishnikh viisk NKVS).

Bilas, I. (1994a). *Represyvno-karalna systema v Ukraini 1917 – 1953. Suspilno-politychnyi ta istorychnyi analiz* [Repressive and punitive system in Ukraine 1917 – 1953. Socio-political and historical analysis]. U 2 kn. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy. Kn. 2: Dokumenty ta materialy. [in Russian].

Bilas, I. (1994b). *Represyvno-karalna systema v Ukraini 1917 – 1953. Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz* [Repressive and punitive system in Ukraine 1917 – 1953. Socio-political and historical-legal analysis]. U 2 kn. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy. Kn. 1. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D., & Bystrukhin, H. (2007). *Dvobii bez kompromisiv. Protymborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii. 1945 – 1980-ti roky* [Duel without compromises. Confrontation of the OUN special forces and Soviet special operations forces. 1945 – 1980s]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine] (dali – HDA SBU).

Ilnytskyi, V. (2017). Borotba radianskoi administratsii proty ukrainskoho vyzvolnoho rukhu u Karpatskomu krai OUN zasobamy kolektyvizatsii (1945 – 1952) [The struggle of the Soviet administration against the Ukrainian liberation movement in the Carpathian region of the OUN by means of collectivization (1945 – 1952)]. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin], 5*, 191–198. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.5.116973>

Ilnytskyi, V., & Mykhats, R. (2020). Borotba radianskoi represyvno-karalnoi systemy proty ukrainskoho vyzvolnoho rukhu: nove dokumentalne svichennia [The struggle of the Soviet repressive and punitive system against the Ukrainian liberation movement: new documentary evidence]. *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Tom VIII: dialoh u rozvytku nauky ta osvity*. Konin – Uzhhorod – Kyiv – Kherson: Posvit. S. 32–40.

Ilnytskyi, V. (2014). Vykorystannia radianskymy karalno-represyvnymy orhanamy spetszasobiv u borotbi proty vyzvolnoho rukhu u Karpatskomu krai OUN (1945 – 1954) [The use of special means by Soviet punitive and repressive bodies in the fight against the liberation movement in the Carpathian region of the OUN (1945 – 1954)]. *Problemy humanitarnykh nauk: Naukovi zapysky Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych: Vydavnychi viddil DDPU imeni Ivana Franka, 34*, 76–86. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V. (2021). Vykorystannia radianskymy sylovymy orhanamy spetsialnykh zasobiv i komprometatsiinykh zakhodiv u borotbi z ukrainskym vyzvolnym rukhom (1944 – 1950-i rr.) [The use of special means and compromising measures by Soviet law enforcement agencies in the fight against the Ukrainian liberation movement (1944 – 1950s)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, 42 (1)*, 24–38. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V. (2009). *Drohobyt'ska okruha OUN: struktura i kerivnyi sklad (1945 – 1952 rr.)* [Drohobych OUN district: structure and leadership (1945 – 1952)]. Drohobych: Vymir. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V. (2016). *Karpatskyi krai OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945 – 1954)* [The Carpathian region of the OUN in the Ukrainian liberation movement (1945 – 1954)]. Drohobych: Posvit. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V. (2015). Radianski karalno-represyvni orhany: osoblyvosti formuvannia v Karpatskomu Krai [The Soviet punitive and repressive bodies: peculiarities of formation in the Carpathian region]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 13, 21–45. [in Ukrainian].

Ilnytskyi V. (2011). Stvorennia ta diialnist u zakhidnykh oblastiakh URSS radianskykh paramilitarynykh formuvan (1944 – 1954 rr.) [Creation and activity in the western regions of the Ukrainian SSR of Soviet paramilitary formations (1944 – 1954)]. *Z arkhiviv VUChK – HPU – NKVD – KHB*, 2 (37), 47–82.

Ilnytskyi, V., & Haliv, M. (2009). Stvorennia ta diialnist vynyshchuvalnykh batalioniv v Drohobytstii oblasti (1944 – 1948 rr.) [Creation and activity of fighter battalions in Drohobych region (1944 – 1948)]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, 13, 195–230. [in Ukrainian].

Ishchuk, O., & Nikolaieva, N. (2008). Zastosuvannia radianskomy spetssluzhbamy dopomizhnykh zasobiv u borotbi z pidpilliam OUN ta UPA [Use of auxiliary means by Soviet special services in the fight against the underground of the OUN and UPA]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, 12, 134–163. [in Ukrainian].

Kentii, A. (1999a). *Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946 – 1956 rr.)* [Essay on the OUN–UPA struggle in Ukraine (1946 – 1956)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Kentii, A. (1999b). *Ukrainska povstanska armiiia v 1944 – 1945 rr.* [Ukrainian Insurgent Army in 1944 – 1945]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Kyrychuk, Yu. (2000). *Narysy z istorii ukrainskoho natsionalno-vyzvolnoho rukhu 40–50-kh rokiv XX stolittia* [Essays on the history of the Ukrainian national liberation movement of the 40s–50s of the XX century]. Lviv: LDU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

Kyrychuk, Yu. (2003). *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka* [Ukrainian national movement of the 40–50s of the XX century: ideology and practice]. Lviv: Dobra sprava. [in Ukrainian].

Litopys neskorenoi Ukrainy. (1993). *Litopys neskorenoi Ukrainy. Dokumenty, materialy, spohady* [Chronicle of Unconquered Ukraine: Documents, Materials, Memories] / [pidhotuvaly Yaroslav Lialka, Petro Maksymchuk, Ivan Pater ta in.; avt. peredmovy Yaroslav Lialka, Roman Bachynskyi]. Lviv: Prosvita. Kn. 1. [in Ukrainian].

Litopys neskorenoi Ukrainy. (1997). *Litopys neskorenoi Ukrainy: Dokumenty, materialy, spohady* [Chronicle of Unconquered Ukraine: Documents, Materials, Memories] / [pidhotuvaly Yaroslav Lialka, Roman Korytko, Myron Onyshkevych ta in.; avt. peredmovy Yaroslav Lialka]. Lviv: Halytska vydavnycha spilka. Kn. 2. [in Ukrainian].

Patryliak, I. K. (2012). *«Vstan i borys! Slukhai i vir...»: ukrainske natsionalistychne pidpillia ta povstanskyi rukh (1939 – 1960 rr.)* [«Stand up and fight! Listen and believe...»: Ukrainian nationalist underground and insurgent movement (1939 – 1960)]. Lviv: Chasopys. [in Ukrainian].

Rusnachenko, A. (2002). *Narod zburenyi: Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940–50-kh rokakh* [The people are upset: the National Liberation Movement in Ukraine and the national resistance movements in Belarus, Lithuania, Latvia, and Estonia in the 1940s and 1950s]. Kyiv: Universytetske vydavnytstvo «Pulsary». [in Ukrainian].

Serhiichuk, V. (1998). *Desiat buremnykh lit. Zakhidnoukrainski zemli u 1944 – 1953 rr. Novi dokumenty i materialy* [Ten turbulent years. Western Ukrainian lands in 1944 – 1953. New documents and materials]. Kyiv: Dnipro. [in Russian].

Serhiichuk, V. (2005). *Ukrainskyi zdvyh: Prykarpattia. 1939 – 1955 rr.* [Ukrainian shift: Prykarpattia. 1939 – 1955]. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka. [in Ukrainian].

Chorna knyha Ukrainy. (1998). *Chorna knyha Ukrainy. Zbirnyk dokumentiv, arkhivnykh materialiv, lystiv, dopovidei, statei, doslidzhen, ese* [The Black Book of Ukraine. Collection of documents, archival materials, letters, reports, articles, research, essays.] / [uporiad. Fedora Zubanycha; peredm. Volodymyra Yavorivskoho]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Prosvita». [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Kantor, N. (2018). Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945 – 1954). *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 7, 173–180. [in English].

Ilnytskyi, V., & Kantor, N. (2019). Establishment of the soviet administration in the Carpathian region through the use of the open forms of punishment (1944 – 1954). *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 10, 181–192. [in English].

*Стаття надійшла до редакції 20 травня 2024 р.
Стаття рекомендована до публікації 17.12.2024.*